

KRÓNIKA

SÜLI ATTILA

„200 ÉVE SZÜLETETT GÁBOR ÁRON AZ ÖNÁLLÓ SZÉKELY TŰZÉRSÉG MEGTEREMTŐJE”

Emlékkonferencia, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2014. május 22.

200 évvel ezelőtt, azaz 1814. november 27-én született Gábor Áron a székely tüzérség létrehozója. Az évforduló alkalmából Kovászna Megye Tanácsa még a múlt esztendőben 2014-et Gábor Áron emlékévvé nyilvánította. Terveik szerint a székely ágyúhős emlékét számos szakmai és ismeretterjesztő rendezvényen, illetve kiadvány megjelentetésével kívánták feleleveníteni. A megemlékezésorozat részeként merült fel azon elképzelés, hogy a szakmai munkába a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum szakembereit is bevonják. Ennek keretében mind Budapesten, mind Sepsiszentgyörgyön tudományos konferenciát tartanak, illetve Gábor Áron életéről és Háromszék 1848–49. évi történetéről egy önálló kötetet jelentetnek meg. A felmerülő feladatokat a Kovászna Megyei Tanács részéről Demeter László, a Székely Nemzeti Múzeum muzeológusa, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum részéről pedig Hermann Róbert főtanácsos, a HM hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnokának tudományos helyettese végzi.

A budapesti konferenciát 2014. május 22-én a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum dísztermében tartották. *Kovács Vilmos* ezredes, parancsok köszöntője után *dr. Varga Tamás*, a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkára nyitotta meg a rendezvényt. Méltató szavai szerint Gábor Áron visszaadta a székelység elvesztett önbizalmát, hitét saját erejében és tehetségében. Vargha Tamás felidézte Gábor Áron legendássá vált szavait: „S ha nem lenne meg három ágyú, ítéljen rajtam a nép. Vagy ha meglesz, és azokkal célba nem találok, magam állok az ágyúk elé, hogy engem szaggassanak széjjel a golyók”. Kiemelte: abban a pillanatban, amikor a kökői harctéren egy ágyú halálosan megsebesítette, ő volt a legnagyobb magyar, aki nem csupán a székelyek önbizalmát, erejét és bátorságát adta vissza, hanem az egész nemzet jövőbe vetett hitét is.

A Gábor Áron Emlékév fővédnöke, *dr. Semjén Zsolt* miniszterelnök-helyettes, nemzetpolitikáért felelős tárca nélküli miniszter levélben üdvözölte a konferencia résztvevőit. Köszöntősoraiában rámutatott, mikor már csaknem egész Erdélyt elfoglalták a császári csapatok, Háromszék kitartott, s ebben nagy szerepe volt a székely ezermesternek, aki betartotta az ágyúkra és a munícióna vonatkozó ígérteit. A hídvégi csatában megszólaltak az ágyúk, a székely csapatok pedig emelt fővel csatlakozhattak a bevonuló Bem tábornok seregéhez. A szakmai esemény jelentőségét Semjén Zsolt így fogalmazta meg: „Ahogy utazunk Háromszéken Kökös, Uzon, Sepsiszentgyörgy, Eresztvény, Bereck, Kézdivásárhely – mindenhol felragyog a legendás ágyúöntő szelleme. Háromszék kiváló ezermestere azonban mindnyájunké. Így jóleső érzés tölt el, hogy születésének kétszázadik évfordulóján az ország fővárosában idézhetjük föl a székelyek hős fiának alakját. Neves történészek emlékeznek meg róla egy igen gondosan összeállított konferencián.”

A köszöntő beszédek sorát *Tamás Sándor*, Kovászna Megye Tanácsának elnöke zárta, kiemelve: Gábor Áron nagysága abban rejlik, hogy megmutatta, reménytelennek hitt helyzetből is ki lehet törni.

A konferencia első ülésszakát levezető *Balla Tibor* alezredes, a Hadtörténeti Intézet igazgatóhelyettese, mintegy érdekességként felemlítette, 1913. március 1. a magyar honvédtüzérség megszervezésének időpontja, Gábor Áron mégis annak előtte bő hat évtizeddel már megteremtette a székely tüzérséget.

A konferencián elsőként, a szakma „doyenje”, *Egyed Ákos* akadémikus „Gábor Áron és a »Kis-komité« Háromszék önvédelmi harcában” címmel tartott előadást. A kolozsvári történész összefoglalójában elsősorban Gábor Áron forradalmiságára hívta fel a figyelmet, felidézve a Macskási

Antalnak, a szék önvédelmi harca neves szereplőjének, az 1873-ban Bíró Sándor rétyi lelkészhez, radikális forradalmához írt levelét. Egyed Ákos szerint a Gál Dániel illyefalvi országgyűlési képviselő és Hunyad megyei kormánybiztos által vezetett politikai csoportosulás, amelyet később „Kiskomiténak” neveztek el, a törvényhatóság harcának mozgatórugója volt és bizonyos szempontból a végrehajtó hatalmat is gyakorolta. Macskási Antal idézett levele és Bíró Sándor visszaemlékezése szerint ehhez a „párthoz” tartozott Gábor Áron is.

Süli Attila őrnagy, a Hadtörténeti Intézet tudományos kutatója az első székely ágyúik történetét elevenítette fel. Felhívta a figyelmet arra, hogy 1848 őszén nem csak Háromszéken, hanem más régiókban is hajtottak végre sikeres ágyúöntést (Szepesség, Nagybánya, Máramaros). Bár a Gábor Áron közreműködésével Bodvajon öntött első hatfontos vaságyúik csapatpróbája nem volt annyira gördülékeny, mint ahogyan eddig véltük, elkészítésük a rendelkezésre álló technikai háttér mellett óriási szakmai teljesítmény volt. Az előadó rámutatott arra, hogy 1848. november közepétől Túróczi Mózes helyi rézműves vezetésével Kézdivásárhelyen is megkezdtek az ágyúöntést. E munkálatok Gábor Áron tevékenységétől függetlenül, de a Háromszéki Kormányzó Bizottmány támogatásával zajlottak. Az elkészült két és félfontos bronzlöveget 1848. december 11-én adták át Demeter József tábori főbiztosnak Kézdivásárhely képviselői. Süli Attila előadása végén kitért az árapataki szerződés következményeire.

Bán Attila őrnagy, a Hadtörténeti Múzeum igazgatóhelyettese a korszak ágyúöntési technológiáját mutatta be. Külön kitért a háromszékiek rendelkezésére álló kohászati lehetőségekre. Előadását gazdagon illusztrálta, így a közönség vizuálisan is képet nyert az elmondottakról.

Bordi Zsigmond Lóránd sepsiszentgyörgyi régész-történész Gábor Áron őrnagynak, az Önálló Székely Tüzérség parancsnoka halálának körülményeit és az 1849. július eleji háromszéki harcokat elevenítette fel. A témában aprólékos kutatásokat végző és ezek eredményét egy előadásban összefoglaló szakember jóvoltából kiderült, nem csak hiányosak az 1849 nyarán írt történetekkel kapcsolatos ismereteink, hanem még a valóságnak sem felelnek meg. Az orosz csapatok ugyanis második alkalommal nem a kökösi hídnál, hanem Uzon határában vívják meg újabb csatájukat a székelyekkel, és Gábor Áron itt esett el 1849. július 2-án.

A konferencia második ülészakának nyitó előadásában *Csikány Tamás* ezredes, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára Gábor Áron tüzér szakkönyvről tartott előadást. Csikány Tamás Gábor Áron életpályájának bemutatásán keresztül ismertette a császári-királyi, ezen belül pedig a székely határőr tüzérség szervezetét, lövegállományát és harcászátát. Megtudhattuk, hogy az idézett szakkönyvből Gábor Áron milyen jellegű ismertekre tehetett szert, és ezek hogyan segítették őt az ágyúöntésben és a székely tüzérség megszervezésében.

Demeter Lajos sepsiszentgyörgyi helytörténész, a sepsiszentgyörgyi Bod Péter Megyei Könyvtár munkatársa a Gábor Áron kultusz kialakulását vázolta fel. Az előadását személyes, gyermekkori élményeivel kezdte, azaz milyen Gábor Áron kép uralkodott Háromszéken az 1960-as években. Az utóbbi gyökerei ugyanis a XIX. század második feléig nyúlnak vissza. Felhívta a figyelmet, hogy a székely ágyúhős személyét övező legendák, melyek egy része minden történeti valóságot nélkülöz, ebben az időszakban alakultak ki.

A következő előadás témája az előbbihez kapcsolódva a Gábor Áron kultusz XX. századi történetét elevenítette fel. A szocialista Romániában a székely ágyúöntő, a „nép egyszerű gyermeke” a román marxista történetírás számára is elfogadott személyiséggé vált. Ez lehetőséget adott az erdélyi magyar történészek számára, hogy Gábor Áron életútját a legapróbb részletekig feldolgozzák. Imreh István, Bözödi György és Egyed Ákos munkássága révén nagyon értékes adatokhoz juthattunk Gábor Áron életét illetően. A hatalmon lévő kommunista diktatúra kultúrpolitikája is tett némi engedményeket, így lehetővé vált, hogy az egykori Háromszék megye területén létrehozott Kovászna megyében is emlékműveket, szobrokat állíthassanak Gábor Áronnak. Természetesen ezeknek mindenben meg kellett felelniük a hivatalos kultúrpolitika elvárásainak. *Váry O. Péter* újságíró vetítéssel egybekötött előadása ezt a rendkívül irgalmas időszakot mutatta be.

Az előadások sorát *Négyesi Lajos* hadtörténész, a magyarországi hadszíntérkutatás megteremtőjének prezentációja zárta. Az előadó a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum osztályvetetőjeként, a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum munkatársaival 2009 és 2010 nyarán – Gyergyóalfalu és Felsősófalva között – a Görgény-fennsíkon, a középkori Sóút melletti Fogadóhely, illetve Fogadó-kert környékén, Joós Elek 1848-as honvédtüzér memoárja alapján végzett kutatásokat. Joós Elek

visszaemlékezéseiben leírta, hogy 1849 nyarán az osztrákok elől visszavonuló tüzerek itt rejtették el Gábor Áron 12 ágyúját. Az előadás a fenti kutatások eredményeit mutatta be.

A konferenciát a második ülésszak vezető elnökének, *Egyed Ákos* akadémikusnak a összegzése zárta. Ennek során megállapította, hogy az előadók a mélyfúrás módszerével egy-egy résztörténetet emeltek ki, igyekezve azokat az összképbe helyezni, és aláhúzta – miként előadása bevezetőjében is elmondta, hogy az ötven esztendeje írott könyve, a *Háromszék, 1848–1849* című történelmi munkája megjelenése óta eltelt időszakban újabb adatok kerültek elő, ezek ismeretében ő maga is sok mindent átgondolt –, van még kutatnivaló Gábor Áronnal és korának történéseivel kapcsolatban is, hiszen sok még a nyitott kérdés.

SOLYMOSI JÓZSEF

AZ ERŐSZAK EMLÉKEZETE SZEMÉLYEK, INTÉZMÉNYEK, MÓDSZEREK A XX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

Műhelykonferencia, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2014. május 28.

2014. május 28-án *Az erőszak emlékezete* címmel műhelykonferenciát rendeztek a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeumban. Az eseményre az intézmény Tóth Ágoston termében került sor, és a résztvevők meg is töltötték a rendelkezésre álló helyiséget, számuk elérte a 40 főt. A XX. század második felének kevésbé szívderítő története iránt érdeklődő közönség a korszak történetét kutató fiatal, de szakmai hozzáértését már bizonyított történészek előadásait hallgathatta meg. A szervezők szándéka és a meghívóban foglaltak szerint „a műhelykonferencia előadói a hadtörténet, az erőszak és a társadalmi emlékezet nézőpontjából közelítettek a jelenkortörténet egyes kutatási témáihoz.”

Hermann Róbert, a HM HIM parancsnokának tudományos helyettese nyitotta meg a konferenciát. Megjegyezte, hogy az erőszak az egyik legfontosabb történelemformáló tényező, és felhívta a figyelmet kapcsolatára a hadtörténelemmel. A XX. században tömegessé váltak az erőszakra szóló források, ebben az időszakban életünk egyik leginkább befolyásoló tényezője az erőszak volt.

Az első panel elnökeként *Veszprémy László* alezredes, a Hadtörténeti Intézet igazgatója beszélt a műhelykonferencia témáját is érintő, a történettudományban jelen lévő új, több nézőpontú megközelítés fontosságáról, hiszen a nemzetközi hadtörténetírás már régóta új szempontok alapján vizsgálja a hadtörténelmet, szakítva a megszokott kronologikus feldolgozással, többek között az erőszak szerepét is kutatva.

A konferencia első előadója *Varga Krisztián* százados, a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság munkatársa volt. „Az erőszak praktikái. Visszaemlékezések a Horthy-korszak politikai rendőrségének kényszervallatásairól” című előadásában arra kereste a választ, milyen párhuzamok, illetve eltérések fedezhetők fel a második világháború előtti és utáni korszak kényszervallatásai között. Kifejtette, hogy a dolog jellegéből adódóan a korabeli hivatalos források nem bőbeszédűek a témát illetően, ezért korabeli újsághírek, egykori sértettek visszaemlékezései a felhasználható források. Főleg egykori illegális kommunisták, illetve szélsőjobboldaliak írták meg visszaemlékezéseiket 1945 után, a köztörvényesek nem. Ezen kívül forrásként említette még, hogy a háború utáni politikai rendőrségen sokakat hallgattak ki korábbi tevékenységükről.

Az első kihallgatások levezetése a detektívek feladata volt, előfordultak kisebb-nagyobb törvénytelenések, sokszor vezetői utasításra. Leginkább a kényszervallatás volt jellemző. Igen korán, már az 1919 utáni letartóztatásoknál megjelent az erőszak. A kényszervallatás okai azonban korábbra nyúlnak vissza. Gyakran már az első kérdés feltétele előtt erőszak alkalmazására került sor. Ennek oka, hogy sokszor a társadalom igénye is egyezett ezzel a módszerrel. A detektívek teljesen magától értetődőnek tartották a testi erőszak alkalmazását, mintegy népevelő jelleggel, vagy csak passzióból, de elrettentés céljából is. Kollektív kezelésben is részesítették a letartóztatottakat, akár 15-20-an egyszerre. Gúzsbaakasztás, talpalás, próbaakasztás voltak a bevett módszerek. Több detektív